

Dr. Abdurahman Nametak

MUHAMED RUŠDI

(uz 155. godišnjicu rođenja i 75. godišnjicu smrti)

U tri i po stoljeća dugom trajanju bosanske alhamijado književnosti, od prve poznate pjesme *Hrvat tiirkisi* od Mehmeda Erdeljca (1588/89.) do kraja drugog svjetskog rata, kad je **arebica** ne samo kao komunikativno sredstvo pismenog izražavanja, nego i kao uporabno pismo muslimanske vjerske literature prestalo da egzistira u našim krajevima, izuzev u Kur'anu, trajala je kod bosanskohercegovačkih Muslimana književnost na srpskohrvatskom ili hrvatskosrpskom jeziku, pisana arapskim pismom *arebicom*, tzv. *alhamijado književnost*.

Ako u ovoj književnosti izdvojimo autore vjerskih rasprava ili udžbenika za potrebe muslimanskih učenika u upoznavanju vjerskih propisa, onda je među posljednjim njenim velikim autorima svakako *Muharem Dizdarević*, sin Mustafe, iz Trebinja, poznatiji po svom pjesničkom imenu *Muhamed Rušdi*, nego po svom rođenom imenu ili porodičnom prezimenu.

Muhamed Rušdi (1825-1905.) najplodniji je pjesnik bosanske alhamijado književnosti. Za svoje vrijeme bio je daleko iznad prosječnosti obrazovan. Početnu vjersku školu - mekteb, pa medresu u kojoj je dobro naučio orijentalne jezike, završio je u Trebinju. Prvi je od muslimanskih pisaca koji je stekao i neko šire svjetovno obrazovanje: završio je Srpskopравoslavnu osnovnu školu u Trebinju. Iako vjerski obrazovan, nikada nije bio profesionalno vezan za službu, mada je na svom imanju u Gradini povremeno održavao besplatno mektepsku nastavu. Bio je civilni službenik posljednjih decenija turske uprave u ovim krajevima. U austrijsku službu nije stupio, mada je bio pismen i poznavao i latinicu i ćirilicu.

Rušdija je ne samo najplodniji, nego i najraznovrsniji bosanski alhamijado pjesnik, i to isključivo pjesnik, jer ni jedan prozni sastav, originalni, nije ostao iza njega.

U mogućnosti smo da imamo uvid u dvije njegove zbirke pjesama, autografe,¹⁾ i da vidimo koliko je ovaj pjesnik ne malog talenta bio podjednako zainteresiran za sve¹

1) Original jedne zbirke je u Akademiji nauka i umjetnosti u Sarajevu (nije inventarisan). Drugi original je vlasništvo Alije Nametka u Sarajevu.

što okružuje i zaokuplja njegov fizički i duhovni život. Dijapazon tema koje je obrađivao kreće se od unutrašnjih odnosa u porodici, savjeta o potrebi vjerovanja i načinu vjerskog poslovanja, narodnog predanja i vradžbina, historije (Aleksandar Veliki), miradža (ulazak vjerovjesnika Muhameda u nebo), mevluda (rođenje Muhamedovo), smrti Muhameda i njegove kćeri Fatime - do toplih reminiscencija o čarima proljetnog jutra. On je prvi i jedini pjesnik koji je u alhamijado poeziju uveo novu vrstu pjesama tzv. *hićaje*, te epsko-lirske poeme o životu Božjih vjerovjesnika. On im je začetnik, ali i posljednji tvorac njihov. Istini za volju, treba spomenuti da su i Alija Sadiković, iz Janje, i hafiz Seid Zenunović, iz Koraja, također ispjevali dva *vefata* (pjesme o smrti Muhamed pejgambera i njegove kćeri Fatime), ali su njihove tvorevine sricanje o temama kojima je Rušdija ljudskoj toplini dodao i dobar umjetnički izraz.

Rušdijin književni opus je veoma obiman, obuhvata preko dvije hiljade distiha. I pored sve raznovrsnosti njegove pjesme se mogu podijeliti u četiri osnovne grupe:

- a) hićaje i vefati,
- b) mevludi,
- c) vjersko-poučne i svjetovno-moralističke pjesme i
- d) o historijskim ličnostima.

Hićaja, *hikaja* ili *hikajaja* tj. *priča* je bila omiljena vrsta pjesničke forme i vrste u turskoj književnosti. Sudbina nekih Božjih vjerovjesnika, peripetije i ponekad okrutne sudbine koje su ih u životu zadešavale, nisu mogle da ih pokolebaju u odanosti Bogu i njihovoj misiji u duhovnom preobražaju njihovih naroda. Sve je to isticano kao uzor u koji se ljudi moraju ugledati da bi postigli sreću na obadva svijeta.

S tom tendencijom su ispjevane i Rušdijine poeme: *Hićaja o Jusuf pejgamberu*, *Hićaja o Ejjub pejgamberu* i *Hićaja o Ismail pejgamberu*.

U prvoj je opjevana sudbina *Jusufa* (Josipa), koga su zavidna braća bacila u jamu i, kad je kasnije oslobođen, prodala ga jednom trgovačkom karavanu koji ga je, opet kao roba prodao u Egiptu jednom visokom državnom službeniku. Žena ovog službenika, fascinirana ljepotom Jusufovom, uzalud pokušava da ga zavede, a kad joj to ne pođe za rukom, uspijeva da ga baci u tamnicu. Slučaj je htio da je on jedini znao protumačiti vladarov san o „sedam debelih i sedam mršavih krava” (sedam bogatih i sedam gladnih godina) i kad se san ostvario, dati su mu visok položaj i čast u državi, pa je tako mogao da spase od bijede i gladi svog oca i braću i dovede ih u Egipat. Na toj starozavjetnoj i Kur’anskoj priči sagradio je Rušdija svoj spjev vrlo uspješno. Opisi života u rodnoj kući, ljubomora braće, očev očaj zbog nestanka sina, strasna čežnja gospodareve žene i njena osveta zbog čednosti Jusufove, sve je to dato toliko uvjerljivo, da pjesma ostavlja veoma snažan dojam. U slikanju detalja Rušdija se iskazao kao pravi majstor. Npr:

„ Od duše ga više gleda, lipo drži Jusufa,
Sve se muči da prevari radi sebe Jusufa.
Duvare je napunila i surete²⁾ udrila,
Kako oni sohber³⁾ čine, ali Jusuf ne gleda
Đe se ljube, đe se grle i još nešto ko gleda
Da mu srce mejl^{* 2 3 4)} učini, kad na duvar pogleda.”

(*Stih 145-150*)

2) suret - slika;

3) sohbet - razgovor.

4) mejl - naklonost, simpatija.

U *Hićaji o Ismail pejgamberu* tj. priči o Ibrahim pejgamberu, koji se zavjetovao da će žrtvovati svog vlastitog sina, neki momenti su upravo potresni. Čvrsta odluka očeva da ispuni zavjet dat Bogu i prinese kao žrtvu svog jedinog sina i bol očeva zbog tog gubitka kazani su tako znalački i iskreno, da čitalac mora saosjećati u patnjama i oca i sina:

„Bože dragi, džigarice moje su,
Ismailom moje oči gledaju.
Ko će njega sada zaklat, al' valja?!
Ko će sabur učiniti ko valja?
Njemu sada ko će krvcu proliti?
I njegovoj majki ko će kazati?

(Stih 103-108)

Hićaja o Ejjub pejgamberu je parafraza starozavjetne priče o strpljivom Jobu, koga ni najveće životne nedaće, bolest i siromaštvo, nisu mogle pokolebati u čvrstini vjere i njegove poslaničke misije. Izgleda da je ovoj pjesmi Ruždija posvetio najviše pažnje, jer na dva mjesta u Zborniku ima po nekoliko stihova, pokušaja da nađe pogodan stih i izraz. Razlog je, po svoj prilici, taj što je on pravio *prepjev* sa turskog originala striktno ga se pridržavajući, a ne kao u prve dvije hićaje, u kojima je samo uzeo motiv i grube konture radnje, ali je obrada potpuno njegova. Uostalom, i sam Ruždija je kao dodatak pjesmi zapisao:

„Nadopuna:

*Sa turskoga jezika sam preveo,
Na bosanski jezik ja sam doveo.
Ako budem đegod što ja falio,
Svskog brata molim ja za popravu.”*

Međutim, kako turski original nema stihova koji govore o životu Ejjub pejgamberra nakon ozdravljenja, kao i o životu njegove žene Rahime, Ruždija je naknadno, i na drugom mjestu u svom Zborniku, dopjevao još šest distiha.

Dok je druga pjesma u jedanaestercu sa cenzurom poslije četvrtog sloga, ova kao i ona o Jusuf pejgamberu, ispevane su u petnaestercu sa cenzurom poslije osmoga sloga.

Dužina sve tri ove pjesme (prva 206 distiha, druga 109, a treća 94 + 6 distiha) nikako ne znači da se Ruždija rasplinjivao u opisivanju sitnica beznačajnih za samu radnju. Naprotiv, on je vrlo bogate životopise svojih ličnosti dao vrlo sažeto, prelazeći u radnji skokovito i pravilnim redoslijedom sa jednog burnog događaja na drugi. U stvari, ta konciznost u izrazu je posebni kvalitet njegove poezije.

Hićaja o Ibrahim pejgamberu neosnovano se pripisuje Ruždiji⁵⁾, jer, osim jedne kraće pjesme *Očev savjet sinu*, nema ni jedne druge u stihu sedmecu ili osmecu, a pogotovo ne u strofama od po četiri stiha. Sigurno je to tvorevina njegovog sina *Huseina Dizdarevića* (1855-1933.), možda i na osnovu nekih skica Ruždijinih, koji se i sam bavio alhamijado poezijom. Pjesma je ipak objavljivana kao tvorevina Muhameda Ruždije.

5) Mustafa Busuladžić: Muhamed Rušdi. - Glasnik IVZ, Beograd, God. III/1935, br. 12, str. 543-548.

Dvije svoje hićaje Rušdija je sam naslovio sa „vefat” tj. smrt, odnosno pjesma o smrti. To su: *Smrt Muhamed pejgambera* (izvorni naslov je Vefatin nebijji sallallahu alejhi ve sellem”) i *Smrt Fatime i Zehre* (Vefati Fatimetuz-Zehra, radiallahu anha).

Prva pjesma ima 338 stihova, mahom jedanaesteraca, ali se ipak ponegdje gubi ritam time što je u istom distihu jedan stih jedanaesterac, a drugi deseterac ili dvanaesterac. No, takvi su slučajevi rjeđi. Da bi pokazao koliki je bio gubitak za čovječanstvo smrt Muhamed pejgambera, smrtnika i vjerovjesnika idealnih ljudskih vrlina, on želi

„Svetca čistog smrtecu mu da kažemo”.

Oslanjajući se na tradiciju, a ne na izvore, on je u sadržaj unio i fantastike, kao što je razgovor Muhameda sa Džebraiilom (arhanđel Gabrijel) i sa anđelom smrti Azrailom, koju je on upravo realistički približio čitaocu. Spjev se odlikuje vanredno tečnim pripovijedanjem, bogatstvom slika i vrlo živim dijalogom između Muhameda i njegove kćeri, njegovih unuka, njegovih drugova i anđela i ponegdje upravo zadivljujućim metaforama.

Druga pjesma je opis smrti jedinog pejgamberovog djeteta koje ga je nadživjelo, njegove kćeri Fatime „Čiste”, koja je u neutješnoj boli zbog smrti oca šest mjeseci nakon njega umrla. I njena smrt je obavijena mistikom i fantastikom, jer nju prate anđeli na sastanak s njenim ocem. Sve lijepo čime se odlikuje prva pjesma manifestuje se potencirano i u ovoj.

Muzikalna stih omogućava da se njegove pjesme lako pamte, pa je i to bio razlog da su ova dva „vefata” od svih Rušdijinih djela najviše prepisivana, i da i danas ima ljudi koji ih znaju napamet izrecitirati.

Kao spona između Rušdiji najdražeg rada, pjevanja *mevluda*, stoje još dvije popularne pjesme: *Hićaja o bagdadske hanumi* i *Hićaja o prelasku na islam jehudije*. — U prvoj se zapravo govori o nekoj ženi u Bagdadu samo toliko da je bila dobra i pobožna, a kad je umrla, u nasljeđe jedinom sinu ostavila je svu svoju imovinu koja se sastojala iz jedna „jaspre” (*aspra* = mali srebrni novčić). To je kazano samo u šest stihova. Glavni je sadržaj pjesme pitanje u što će sin utrošiti taj novac. Odlučuje se da priredi „mevlud”, svečanost kojom se slavi rođenje Muhamed pejgambera. To mu je donijelo ugled, a kad je umro, mrtav (!) je okupljenom svijetu rekao da je našao spas u zagrobnom životu. — U drugoj pjesmi istovjetni i istoimeni san muža i žene, Jevreja, i njihovo viđenje u snu vjerovjesnika Muhameda, utječe na njih da prime islam.

Snovi u Rušdije često su predmet njegove obrade, motiv koji pokreće radnju, i on im pridaje veliko značenje. Snovi Ibrahim pejgambera da zakolje sina pokreću ga da izvrši zavjet dat Bogu, jer

„..... pejgamberska ruja⁶⁾ hak⁷⁾,
Pejgamberi što viđaju to je hak.”

(*Hićaja o Ismailu, stih 61-62*)

Sin bagdadske hanume također je u snu našao odluku u što će potrošiti „jaspru”, bračnom paru Jevreja u snu je Pejgamber rekao da će naći spas ako prime islam, Fatima je usnila da je otac poziva k sebi itd., a takvih primjera ima još.

6) ruja - san, snoviđenje.

7) hak - pravo, istina.

Zanimljivo je da su dvije njegove hićaje, kao interesantna književna vrsta, objavljene u mostarskom „Osvitu” II/1899, i kao posebna knjiga Ivana Zovke 1902. godine, bez oznake autora, a prevedene su i na češki jezik.⁸⁾

U posljednje dvije citirane pjesme Ruždija je samo natuknuo jedan problem koji ga je u književnom radu najviše zaokupljao da mu se posveti, a to je da i sam ispjeva *mevlud*, pjesmu u slavu rođenja Muhamed peygambera.

Proslava rođenja Muhamed peygambera, a to je 12. rebiul-evvel muslimanske lunarne godine, obilježava se kod nas posebnom svečanošću - učenjem Mevluda (mevlud se „uči”, a ne čita) turskog pjesnika *Bursali Sulejman Čelebije*, ispjevanog 1409. godine.⁹⁾ — Tek 1878/79. godine pojavio se prvi mevlud „na bosanskom jeziku” od *Hafiz Saliha Gaševića*, kajmekama u Kolašinu (SR Crna Gora). To je zapravo prepjev Mevluda Sulejmana Čelebije, u kojem je Gašević zadržao metriku turskog mevluda i stih jedanaesterac. Neposredno nakon pojave ovog Mevluda Ruždija je pristupio radu na svom Mevludu. Međutim, što nije slučaj sa drugim njegovim pjesmama, ovdje je on, nezadovoljan jednom verzijom, radio i drugu, pa su tako nastale verzije *Mevludi šerif* sa 224 stiha jedanaesterca, i docnije *Mevludi šerif bi lisani bosnevi* („Časni Mevlud na bosanskom jeziku”) sa 256 stiha, također jedanaesteraca. Sastavni dio prvog Mevluda Ruždijina je *Miradž (ulazak Peygambera u nebo)* sa 176 stiha, dok je drugi *Miradžun nebiji alejhissalatu vesselam* samostalna cjelina od 162 stiha jedanaesterca. Kao i u skoro svakoj njegovoj pjesmi, i ovdje ima dodatak (osam stiha) u kojem se autor obraća Bogu s molbom da oprostí grijehé njemu i ostalim „muminima i muminkama” i obraduje ih rajem.

Oba Ruždijina mevluda su slobodni prepjevi teksta Sulejmana Čelebije. I Ruždija je, kao i Gašević, upotrijebio isti metar i dužinu stiha, jer je melodioznost ovoga stiha sa arapskom metrikom.

failatun, failatun, failat

podogodovala recitativnom njegovom kazivanju i, što je osobito važno, lakšem pamćenju. Ruždija se prilično striktno pridržavao turskog originala i njegovi prepjevi odgovaraju redosljedu originala. Međutim, ondje gdje je smatrao potrebnim da istakne, odnosno pojača neku misao ili da upotpuni sadržaj, nadopisivao je vlastite stihove. Tako npr. stihovi 13-63 su originalni Ruždijini, a odnose se na zapovijed Božju „kalemu” (peru) da do Sudnjeg dana piše na „Levhi mahfuzu” i da pisanje počne „bismillom”. Tu su samo u najkraćem spomenute legende o Nuh peygamberu (Noa), Ibrahimu (Abrahamu) i njegovom sinu Ismailu, Sulejmanu (Salamon), Junusu (Jona) i Isa peygamberu (Isusu). Od Čelebije je preuzeo dalje samo 12 stiha, a ostali do 98 su njegovi originalni. Među ovim stihovima ima njegovih slikovitih komparacija kao što je ova o trenutku rođenja Poslanika:

*„Kano sunce na dunjaluk kad grane,
Jali mjesec na ćemalu kad bude,
Vas se dunja, nebo nurom¹⁰⁾ zasja
Kad izađe na dunjaluk Mustafa.”*

(Stih 175-178)*

8) Otto F. Babler: Dve muhamedanske bibličke basne. Svaty Kopeček, 1934.

9) Fehim Nametak: Bursali Sulejman Čelebi, Sarajevo, 1973.

10) nur - svjetlo, Božansko svjetlo;

Ili na primjer u *Miradžu* (sastavni dio prve verzije Mevluda) upravo lucidnom formulacijom je objasnio nikad dovoljno objašnjenu dogmu o razgovoru Muhameda s Bogom:

*„Brez harfova¹¹⁾, glasa, riči krupni Bog
Mustafi je govorijo dragi Bog.”*

(Stih 133-134)

Rušdijin Mevlud nije imao sudbinu Gaševićevog koji je doživio na desetine izdanja, dok njegov nikada nije štampan.¹²⁾

Najbrojniju skupinu sačinjavaju Rušdijine *vjersko-poučne* i *svjetovno-moralističke* pjesme. U prvu grupu ovih spadaju *Fazileti bismilla* („Blagodat bismille”), *Bosnevi edebi gusul* („Na bosanskom o vrijednosti i načinu kupanja”), *Ba’del vudui suj fazileti* („Korist od vode poslije abdesta”), *Bosnevi lisan ile ahlah Resulullah* („Bosanskim jezikom o etici Božjeg Poslanika”) i druge. Ispjevane su s namjerom da laganim stilom i prilično muzikalnim stihom dadu čitaocu praktične savjete o koristima pojedinih vjerskih obaveza i o načinu njihovog izvršavanja. Tako npr. *Bosnevi edebi gusul* do u sitnice upućuje kako se vrši „gusul”, tj. obavezno kupanje muslimana i muslimanki poslije spolnog snošaja, polucije, menstruacije ili krvarenja poslije poroda.

Druga grupa je brojnija i zanimljivija obzirom na teme. Autora zanimaju odnosi u porodici, posebno između roditelja, s jedne strane, i sinova i snaha, s druge strane, a njegovi su savjeti i racionalni i humani:

*„Mučit svoje roditelje golem azab^{*13)} od Boga,
Al’ se čuvaj kad se oženiš da ti mati ne plače:
Žena mila, voma draga, mati mučno što reče...
Ko gođ cvili oca, majku, teško njemu vavika!
Ocu, majki valja lipo da gledaju mlađega!
Lipo valja svitovati ko je mlađi od njija. ”*

Položaj muža u takvoj zajednici je najteži i on se osjeća nemoćan:

„Ni kud tamo, ni kud amo, oba svita izgubi!”

(*Nasihah II*)

Kao racionalan duh Rušdija pravilno uviđa prednost znanja („iluma”) nad bogatstvom („malom”):

„Od mala je ilum bolji, sedam stvari rastavlja.” Ali on se ne zadržava samo na toj konstataciji, nego je potkrepljuje oštroumnim svojim aforizmima:

*„Mal se gubi kad se harčfi¹⁴⁾ a ilum se dobiva.
Sahibiju¹⁵⁾ ilum čuva, a mal valja čuvati;
Kad se umre, mal ostane, drugome će panuti. ”*

(*Malden ilumden fazileti*)

11) harf - slovo;

12) Pripremio sam za štampu opširnu monografiju o Muhamedu Rušdiji sa svim njegovim tekstovima, koja će, nadamo se, u toku ove godine biti objavljena kao samostalan rad.

13) azab - patnja, mučenje;

14) harčiti - trošiti;

15) sahibija - vlasnik;

Rušdija se osvrće i na jednu rđavu društvenu pojavu - kockanje, pa blagom riječju upozorava na ovaj porok koji je i u njegovo vrijeme zahvatio omladinu (Pjesma *Bosnevi lu'b ve levhum zarari* („Na bosanskom objašnjenje o štetnosti kockanja”). Slabija mu je svakako pjesma *Peder ogluni nasihati ejledi* („Očevi savjeti sinu”), u kojoj on savjetuje sina Omera, mada mu ni jednom sinu nije bilo ime Omer, a u kojoj se odražava utjecaj Sirrije i Ilhamije:

„Nemoj vikati na derviša, Omere!”

Između ostalih pjesama posebno je interesantna *Bosnevi fakirluge sebeb išbaleri* (Na bosanskom o sličnim uzrocima siromaštva”). Zanimljiva je utoliko, što je u njoj skoncentrisano mnoštvo narodnih izreka i vjerovanja o tome „šta valja, a šta ne valja činiti”. Naravno, ima tu i dosta praznovjerica, ali i savjeta koji imaju razumnu osnovu u higijenskim ili odgojnim propisima ili u naučnim dokazima:

„Ti u kući paučine ne drži,
Slankom nemoj svoje zube tarkati.
Imenima oca, majku ne zvati.
Ti pod noge nemoj mrve turati.
Kad se sunce jali misec uhiti, (pomračí),
Očima je zarar¹⁶⁾ ono gledati” itd.

Pjesma *Bejaz horoz fazileti* („Vrijednosti bijelog pijetla”) obrada je pukog narodnog vjerovanja, kome Rušdija, mislim neosnovano, daje podlogu u islamskoj tradiciji, jer navodi da je *hadisom* tj. riječima Pejgamberovim kazano, da:

.. .. ona kuća što no je,
I oko nje šesnes(t) kuća, to konšije njegove,
Šejtanskoga šerra¹⁷⁾ njih će dragi Allah čuvati,
Od sihira¹⁸⁾ i od zlije duša Allah čuvati.”

Posljednje djelo Muhameda Rušdije je poema *Nasihatul hukema li Iskenderi Zul- Karnejn* („Savjeti mudraca Aleksandru Zul-Karnejnju (Velikom)”). — Kur-an spominje vladara Zul-Karnejna („Gospodar dva roga”), za koga komentator Džemaludin Čaušević kaže da je bio paganski vladar.¹⁹⁾ Međutim, ovaj se tekst odnosi ipak na Aleksandra Velikog, makedonskog vladara i osvajača, kome Rušdija pripisuje odlike Božjeg vjerovjesnika.

Pjesnik iznosi svoje reminiscencije o tome kakav treba da bude vladar, po riječima Platona i drugih mudraca, te koga treba da bira za svoje savjetnike i na što mora se misliti, jer:

„Nisi došo amo da si rahat ti,
Vego gledaj nek je narod rahat ti!”

Vladar ne smije biti tiranin, a ni njegovi savjetnici, jer postoje četiri stvari zbog kojih se carstvo gubi:

16) zarar - šteta;

17) šerr - zlo;

18) sihír - magije, čini, urok;

19) Dž. Čaušević: Kur'an časni. Prijevod i komentar. Zagreb, 1969. str. 411-412.

„Car zulumćar, a veziri gafili,²⁰⁾
Ukleće te hijanetluk²¹⁾ i fukarska bedua.²²⁾”

kao što imaju i četiri stvari koje su u stanju da održe državu:

„Pravo radi, lijep nijjet imati,
Memlećetska²³⁾ posla lipo gledati,
Nevoljnike od zuluma čuvati.”

U pjesmi ima i drugih praktičnih savjeta kako se vladar mora ponašati i kakvu politiku mora voditi u izvjesnim slučajevima:

„Dva dušmana kad imadeš vrh sebe,
Zavadi ji, nek se tebe prolaze!”

Karakteristično je da Rušdija jedino u ovoj pjesmi govori nepovoljno o ženama koje su kroz historiju uopće i historiju religije bile uzrok propasti mnogim ljudima, pa i Božjim vjerovjesnicima, što se inače ne podudara sa mišljenjem autora o ženama u drugim njegovim tekstovima. Jer, dok su se svi dotadašnji autori (osim imama Edhema u „Savjetima ženama”) obraćali isključivo muškarcima, Rušdija je čak i svoj Mevlud započeo stihovima:

„Božji lutj²⁴⁾,
U džennetu nać hurija i gilman...”

Hurije su rajске djevice, namijenjene kao nagrada muškarcima koji zasluže raj. Gilman (množina od arapske riječi *gulam*) su opet mladići, momci, namijenjeni svakako kao nagrada ženama koje zasluže rajsko naselje.

Kao i u hićajama, i ovdje zbijenost, gomilanje priča i pripovijedanja, koja nikako ne ide na štetu jasnoće i preglednosti, karakteriše ovaj tekst.

Iz cijelog Rušdijinog opusa treba izdvojiti njegovu kraću pjesmu *Nasihah I* („Savjet”) u kojoj autor u sedam vrlo melodioznih distiha daje svu draž proljetnog jutra u kome se sva živa bića, mrtva priroda i cijela vasiona budi. Zato ni čovjek ne smije tada da spava, mora biti budan da bi osjetio i doživio veleljepno strujanje novog života koji se sa novim danom rađa. I kompoziciono pjesma je zanimljiva: iza svakog stiha, u kome se imenuje ono što je budno, u kretanju, slijedi stih kao refren, poziv čovjeku da ne spava, da se budi i da bude sudionik ovog strujanja života:

„Crna noćca niti danak ne spava,
Ustaj, ustaj, ej moj dragi! Što spavaš?
Niti kamen, baš ni drvo ne spava,
Ej moj dragi, ustaj, ustaj! Što spavaš?”

Refreni se pravilno naizmjenično smjenjuju kao u dva prethodna distiha.

- 20) gafil - nemaran, nehajan, indolentan;
- 21) hijanetluk - izdaja, nevjerstvo;
- 22) bedua, bedova - prokletstvo ovdje: prokletstvo sirotinje;
- 23) memlećetski - državnički, državni;
- 24) lutf - dobrota;
- 25) ihsan - dobročinstvo.

Muhamed Ruždija je, bez sumnje, uz Hevaiju, najbolji pjesnik bosanske alhamijado poezije. Što nije ostavio dubljeg traga u dalje njene tokove razlog je što je on počeo pisati kasno, potkraj XIX stoljeća, ali je njegova poezija ipak bila posljednji veliki bljesak naše alhamijado poezije na njenom zalasku.

SUMMARY MUHAMED RUSHDI

The poet of Alhamiado literature Muharem-aga Dizdarević, known a a poet by name Muhamed Rušdi, is one of the most prolific writers of this kind of literature. He lived and wrote in the 19th century (died in 1905 in Trebinje, his birthplace). His poems were printed several times. The author of this work prof. Abdurahman Nametak divides all his poems into four groups: the hikayas (short stories) and the vefats (poems on death), the mevluds (poems written in praise of the birthday of the Messenger), religious-didactic and secular-moralistic poems, and the poems about historical figures. He analyses each of these groups and gives examples for each kind of poems.